

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Історичний факультет

Кафедра всесвітньої історії

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

з теми:

**Стильові особливості архітектури і дизайну в країнах
Європи і США у 20 - 30-ті рр. ХХ століття**

Виконала:

студентка II курсу магістратури
ist1 -M18z групи 014, середня освіта
заочної форми навчання

Кузьмич Анасасія Олександрівна

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент
Гуменюк Анатолій Олексійович

Рецензент:

кандидат історичних наук, професор
Хоптяр Ю. А.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Характеристика джерел та історіографії.	
1.1. Ступінь вивченості проблеми.	9
1.2. Характеристика джерел.	19
Розділ 2. Традиція і новаторство. Головні тенденції розвитку культури у 20 — 30-х рр. ХХ століття.	25
2.1. Особливості соціо-культурної ситуації в країнах Європи і США у міжвоєнну добу	25
2.2. Зміст і чинники стильової різноманітності періоду 20 - 30-х рр. ХХ століття. Феномен Ар Деко	33
Розділ 3. Архітектура 20 — 30-х років.Стильова специфіка.	45
3.1. Головні тенденції у розвитку архітектурних стилів. Раціоналізм і принципи архітектури Ш. Ле Корбюзьє.	45
3.2. Шляхи еволюції модернізму в архітектурі міжвоєнної доби. Функціоналізм.	53
Розділ 4. Стильові особливості дизайну та декоративного мистецтва 20 – 30-х рр. ХХ століття.	64
4.1. Дизайнерські рішення соціальних проблем. Баухауз.	64
4.2. Модерністські новації у дизайні 20 — 30-х років ХХ століття. Ар -Деко та інтернаціональний стиль	72
Висновки	82
Список використаних джерел і літератури	87
Додатки	

Вступ

Двадцяте століття хронологічно вже відійшло у минуле, проте процеси в царині культури, породжені його бурхливою історією, ще не вичерпали себе і визначають культурну ситуацію початку третього тисячоліття. Ідеали та цінності сучасності становлять сплав накопиченого людством у попередні століття і здобутого в ХХ столітті.

З точки зору класичних епох, які створювали безсумнівні художні цінності, мистецтво некласичної пори виглядає недостатньо привабливим: багато з того, що висувається в якості його позитивних цінностей, нерідко сприймається як незадоволеність самим собою і навколишнім життям. Разом з тим розташування переломних епох між епохами підйому того чи іншого великого стилю є глибоко закономірним суспільно-історичним явищем. Цим перехідним періодам властиві суперечливість, нестійкість, які становлять специфічну якість мистецтва переломного часу. Кожній з переломних епох властива своя специфіка розвитку. Неповторними і багатогранними рисами позначено і обличчя культурних процесів міжвоєнної доби. Видозміни, яких зазнало світове мистецтво у 20 - 30-х роках ХХ століття концентруються в стильових, ідейно-художніх явищах і процесах.

Актуальність проблеми. Простий хронологічний факт завершення ХХ століття сам по собі надає відому ретроспективну глибину осмислення його художньої культури. Мистецтво ХХ століття знає поки тільки початковий рубіж своєї історії. Хоч ми відраховуємо вже нове тисячоліття, остаточні судження робити ще рано, оскільки для багато художніх процесів ще не настав час завершення. Старе і нове не розташовується в елементарній послідовності, а діє у взаємному перетині, що охоплюватиме величезний простір і великий історичний час.

Початок і кінець періоду 20 - 30-х років у історії культури ХХ століття позначені грандіозними явищами в історії людства, його відкривають трагічні події першої світової війни, революційні струси на теренах Російської імперії та ряду країн Європи, а завершує початок ще більш трагічної другої світової війни.

Для всього, що було пережито світовою культурою в ці 20 років, в інші часи не вистачило б століття. Вона зазнала в ці роки глибоких переворотів своєї структури, національних властивостей та ідейно-художнього ладу, що надало історії культури кінця 1910-х - кінця 1930-х років властиві тільки їй склад і хід історико-художніх процесів. Словом, це був період, що володіє своїм самостійним змістом і виглядом.

Є всі підстави стверджувати, що кожна епоха в мистецтві створює свої цінності, які існують об'єктивно і незалежно від швидкоплинної моди. Свої знахідки і відкриття мав модерн початку століття, потужний імпульс ідей дали архітектурі XX століття радянський конструктивізм, раціоналізм та інші напрямки.

Культурна доба 20 - 30-х рр. XX століття - час боротьби художніх течій, різноманіття стилів, визначення концептуальних протистоянь - на даний час досліджена недостатньо і не системно. Тому актуальність проблеми вивчення стильових форм і особливостей архітектури і дизайну 20 - 30-х рр. XX століття обумовлена в наш час ступінню вивченості стилів цієї доби в зарубіжній науці, де намітився перехід від фактографії до поглибленого і ґрунтового осмислення, від припущень до аргументованого обґрунтування висунутих гіпотез. Сьогодні є важливим визнання за художніми явищами досліджуваного періоду права називатися особливими стилями, що співвідносяться з іншими не менш значними мистецькими явищами 20 - 30-х рр., які увійшли в історію культури.

Дискусійність і полемічність багатьох аспектів стильової специфіки досліджуваного часу підготували ґрунт для даного дослідження і визначили його напрямки. Нерозробленість цієї проблематики у вітчизняній науці, відсутність спеціального узагальнюючого праці, яка би досліджувала історію виникнення і поширення, формальних ознак та еволюції провідних стилів епохи - всі ці причини зумовили багатоаспектний зміст даного наукового дослідження і пояснюють намір автора зробити об'єктом вивчення матеріали

мистецтва 20 - 30-х рр. ХХ століття.

Хронологічні межі роботи. Оскільки мова йде про формування, особливості та еволюцію стилів, хронологічні межі дослідження певними чином мають умовний характер. Передумови виникнення і витoki стилів розглядаються починаючи з кінця 1910-х років, стадії стильової еволюції і формування регіональних варіантів, на прикладі провідних країн Європи та США, простежуються протягом 1920 - 1930-х років.

Географічні межі включають територію країн Західної та Центральної Європи і США. Проте для ілюстрації характеру стильової еволюції та зміщення естетичних акцентів беруться приклади архітектурно-дизайнерських рішень, які існували в даний час на теренах Радянського Союзу чи інших країн Америки і мали вплив на формування загальної картини мистецького життя часу.

Об'єктом дослідження є процеси культурного розвитку у країнах Європи і Америки протягом 20 - 30-х рр. ХХ століття, які стали ознакою часу і справили великий вплив на загальний культурний розвиток у ХХ столітті.

Предметом дослідження став розвиток мистецтва архітектури та дизайну протягом досліджуваної доби, поява і еволюція нових художніх стилів та напрямків, які мали принциповий вплив на культуру світу ХХ століття, визначили провідні тенденції розвитку архітектури і дизайну у наступний час.

Метою дослідження стало відтворення цілісної картини складання художніх стилів 20 - 30-х рр. ХХ століття, доповненої аналізом складання та еволюції їхніх концептуальних засад, а також всебічне осмислення цього феномену як специфічного явища світового художнього процесу на основі методів сучасного історичного знання, оновлених критеріїв стилю.

Така постановка питання вимагала вирішення ряду дослідницьких **завдань**:

- вивчити та проаналізувати джерела та історіографію проблеми;
- дослідити головні чинники утворення нових художніх стилів протягом досліджуваного часу та витoki даного художнього явища;
- охарактеризувати концепції архітектури і дизайну періоду «класичного

функціоналізму» 1920-1930-х років в різних країнах;

- з'ясувати основні стильові риси часу шляхом аналізу засобів вираження у різних видах мистецтва, особливо в архітектурі, де нові стилі отримали найбільш повне і чітке вираження,
- виявити головні напрямки складання стильового розмаїття у дизайні та декоративному мистецтві яке сформувалося в результаті взаємодії різних рухів єдиного інтеграційного процесу;
- проаналізувати спільні риси і регіональних особливості стилів Ар Деко, функціоналізму, конструктивізму тощо;
- показати еволюцію стилю під ідеологічним тиском в тих країнах, де у той час утвердилися тоталітарніполітичні режими.

Методогічна основа дослідження.

Дана робота є історико-культурним дослідженням і спирається на систему поглядів, вироблену вітчизняними і зарубіжними дослідниками. Методологія дослідження базується, перш за все, на принципі історичної об'єктивності і передбачає аналіз предметів і явищ як феноменів об'єктивної дійсності. Це - дослідження, вільне від доктринальної чи ідеологічної заданості і упередженості. Принцип історизму знаходить своє вираження в логіко-історичному підході, що дозволяє розглядати події і явища як феномени конкретної історичної епохи, взяті в контексті загальноісторичних подій і закономірностей свого часу, показувати взаємозв'язок еволюційного та революційного напрямків історичного процесу, досліджувати явища в їх постійному розвитку і видозміні, розуміючи приватні факти як відображення більш загальних закономірностей. історичної об'єктивності як основи неупередженого підходу до історичних явищ і процесів.

У даній роботі була використана сукупність загальних і спеціальних методів: принцип історизму та наукової об'єктивності, принцип порівняльно-типологічного аналізу, принцип комплексного аналізу з урахуванням всіх видів джерел. В роботі максимально поєднані хронологічний і проблемний підходи.

Порівняльний аналіз різних культурних явищ, які відносяться до досліджуваного періоду історії художньої культури, був покладений в основу побудови системної концепції, яка визначає механізми генезису і взаємовпливу різних течій в художній практиці розглянутого періоду і уточнюючої їх стильові межі та історико-культурне значення.

У сфері уваги опинився широкий спектр творчих проблем, тісно пов'язаних з особливостями історичного шляху культури, «психологією» часу, соціальними пріоритетами, менталітетом суспільства, світовідчуттям людини. Стильової підхід, що виявляє тенденції сталого розвитку, сприяє розумінню загальнокультурних процесів.

Яскраво виражена в сучасній історичній науці тенденція до масштабного осмислення подій ХХ століття висунула на перший план питання побудови якоїсь моделі художнього процесу і розробки методів його аналізу. Стильова «модель» як один з можливих способів виявлення закономірностей культурного розвитку дає свої відповіді на актуальні питання: яким був механізм і результати складних взаємодій і протистоянь в мистецтві минулого століття, на якій основі складалися його загальні риси.

Наукова новизна дослідження визначається сукупністю поставлених в роботі творчих завдань і в узагальненому вигляді полягає в наступному: на прикладі архітектури і дизайну тут вперше проведено аналіз провідних художніх стилів міжвоєнного двадцятиліття, які ще недостатньо вивчені у вітчизняній літературі. Також тут з'ясовується вплив художніх принципів на процеси, що проходили в 1920-1930-і роки в художній культурі вельми різних в суспільно-політичному відношенні регіонів світу. Новизна пов'язана також зі спробою зробити необхідні порівняння і узагальнення, взявши за основу художньо-культурну категорію - стиль.

Практичне значення роботи. Матеріали і висновки магістерської роботи можуть бути використані у вузівському викладанні для підготовки лекційних курсів та спецкурсів з новинної історії країн Заходу, при написанні

кваліфікаційних та наукових робіт різного рівня, для поглибленого ознайомлення із сторінками історії культури ХХ століття країн Європи та Північної Америки

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

Апробація роботи. Головні положенні і висновки роботи були оприлюднені і схвально оцінені під час її попереднього захисту на засіданні кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка у листопаді 2018 року.

Висновки

Узагальнюючи матеріал нашого дослідження слід зобити наступні висновки:

1. Період 20 - 30-х рр. ХХ століття в архітектурі і дизайні країн Європи та США позначений співіснуванням, розвитком і еволюцією численних художніх стилів як класичного так і модерністського характеру. Як зазначалося вище, у повсякденній практиці цих мистецтв, особливо архітектури, навіть домінувала більша прихильність до традиційних стильових форм. Проте, акцентуючи увагу на стильових особливостях цієї доби слід відзначити, що провідними тенденціями часу стали поява і поступове поширення нових стильових концепцій модерністського змісту, які стали концептуальною основою всієї сучасної архітектури і дизайну. В першу чаргу це стосується конструктивізму, функціоналізму і Ар Деко. Саме в цьому полягає стильова специфіка мистецтва того часу.

2. Дослідження показало спроможність стильового підходу до вивчення історії мистецтва першої половини ХХ століття. Завдяки сучасним критеріям стиль стає ефективно діючим інструментом узагальнення, пристосованим до вивчення нерівномірності, асинхронності, динамічності художніх процесів. Виявлені таким чином загальні структурні елементи провідних стилів 20 - 30-х рр. ХХ століття відповідають характеру мистецтва тієї доби, заснованого на діалозі авангарду і класики. Це дозволяє подолати конфронтаційне протиставлення стилів один одному та інтерпретувати сенс їх відносин.

Сам спосіб виявлення стильової специфіки пов'язаний з розумінням рухливості і мінливості художніх процесів, що протікають в конкретно-історичному часі, просторі світової культури. Історичний аналіз дозволяє з позицій сучасної науки дати об'єктивну оцінку місця і ролі стильових тенденцій в мистецтві міжвоєнної доби, а також довести ефективність стильового підходу до вивчення художніх процесів ХХ століття.

3. Процес утворення художніх стилів у культурі 20 - 30-х рр. ХХ століття визначається перетином тенденцій, які склалися в дуже відмінних за ідейно-культурним змістом течіях, таких, наприклад, як модернізм і раціоналізм з їх

розумінням функціональності і образності.

Культура модернізму несла в собі нетрадиційні, некласичні риси. Вона відрізняється надзвичайною відкритістю і складністю в її багатовекторності і багаторівневості; вона знаменує собою культурно-мистецький простір, де розмиваються творчою волею художника кордони між мистецтвом і буттям. Культура модернізму, по суті, відкривала перехід в некласичну культурну парадигму в цілому і в некласичну художню культуру зокрема. Культура модернізму пропонувала нові варіанти сприйняття і творення не тільки художнього, а й реального простору.

Відзначимо, що в художній культурі модернізму постало різноманіття художніх моделей сучасного світу, в ній надзвичайно складним чином взаємодіяли гуманістичні і «тоталітарні» установки творчості, спрямованість до досягнення закономірностей людського буття, трансформація класичних традицій і сміливі новації. В ній відбулося різке розмежування «масової» та «елітарної» культури.

4. Однією з провідних стилетворчих тенденцій часу стала діяльність школи Баухауз у міжвоєнній Німеччині. Представники цієї школи вважали своїм завданням «створення нового предметного оточення» при залученні машинної техніки, своєю метою - забезпечення виробництва дешевих товарів і масове будівництво. Тут розроблялися і створювалися зразки сучасної начиння для подальшого фабричного виготовлення, а машинне виробництво стало шляхом до демократизації декоративного мистецтва і архітектури. Художньому індивідуалізму були протиставлені стандарт і серійність.

Для позначення стилю творів школи широко використовується термін «Bauhausstil», що склався ще за часів існування самої школи і міцно увійшов в міжнародну практику дизайну. Цей стиль найчастіше сьогодні асоціюється з будівлею Баухауза в Дессау, одним з класичних прикладів конструктивізму в архітектурі Європи. Підтвердженням цього є стилістично близькі вироби майстерень школи: існуючі донині в наших інтер'єрах крісла і стільці з каркасом

з порожнистої металевої трубки, настільні лампи з кулястими плафонами і багато іншого. Органічний розвиток в індустрії отримали предмети, виконані в стилі функціоналізму. У багатьох звичних нам сьогодні предметах побуту можна побачити нащадків виробів, розроблених в майстернях Баухауза.

У стилістичному відношенні принципи функціоналізму нерідко виливалися в чисту естетизацію технічних форм. Улюбленим прийомом майстрів Баухауза стало використання ефекту гладких поверхонь і демонстративне оголення структурних особливостей матеріалу, гра простими геометричними фігурами і лініями, комбінування різнорідних матеріалів.

5. Потреба в розробці типових проектів дешевих стандартних предметів побуту, розрахованих на масового покупця, змушувала майстрів школи дотримуватися принципів функціонального стилю, збагачуючи його при цьому власними знахідками. У різні періоди тут з'явилися вироби формально витончені, що знайшли попит у колекціонерів і музеїв, а також речі максимально економічні та доцільні для широкого споживання і це були послідовні етапи розвитку одного і того ж явища.

Формальна чіткість і гранична раціональність нового функціонального стилю, який став результатом свідомої естетизації технічних форм, бажання продемонструвати багатство творчих можливостей в союзі з технікою, дали поштовх подальшому формуванню стилістики художньо-промислового моделювання всього ХХ століття. Діяльність школи, по суті, є історичним кордоном в області декоративно-прикладного мистецтва. Заслугою Баухауза стало не тільки завершення художніх пошуків в цій галузі, а й визначення подальших шляхів його розвитку аж до наших днів.

Баухаузу вдалося задовольнити потреби нової епохи в сучасному ставленні до художнього оформлення побуту. Була зроблена корінна переоцінка місця і ролі художника в масовому індустріальному виробництві. Однією з найважливіших заслуг Баухауза стало те, що в її стінах вперше основний принцип розвинутою індустрії - принцип доцільності, почав трактуватися як естетичний.

Можна сказати, що саме майстерні Баухауза стали лабораторією для розробки індустріального дизайну, який був актуальним протягом усього наступного часу і залишається таким на початку ХХІ століття.

6. Стиль Ар Деко був єдиним і об'єднуючим, він відбивав міжнародні культурні зв'язки, він став світовим стильовим феноменом. Стиль охопив всі види традиційного мистецтва - живопис, графіку, скульптуру, архітектуру, музику - і сприяв розвитку нових - моди, сучасного дизайну, кіноіндустрії, фотографії, реклами.

Ар Деко складався, підкоряючись природним культурно-історичним закономірностям, які формують стиль. Причетність нового художнього руху до стихійних інтеграційних процесів у мистецтві 20 - 30-х рр. ХХ століття, спрямованість до різних принципів трансформації художньої образності, нової форми, заснованої на діалозі класики і авангарду, а також різних модерністських течій стали передумовами складання нового стилю.

Сьогодні стало очевидним, що Ар Деко є одним з найбільш ефектних художніх явищ в прикладному мистецтві першої половини ХХ століття. У нього є своя характерна стилістика, він прихильний певної тематики і техніки. У ньому є особлива притягальна стильність, яка викликає загальне захоплення донині. Його створили незалежні і вільні від історичних кліше і механічних повторень художники. Авторський індивідуалізм, допуслав широке варіювання історичними стилями, сприяв створенню декоративної системи Ар Деко. Використання промислових матеріалів і технологій в поєднанні з послідовним втіленням у життя творчого кредо «естетика через функцію» заклали в Ар Деко основу для формотворчості, коли прагнення до абсолютизації форми і її панування над декором сприяло потужному розвитку сучасного дизайну.

В цьому стилі виразилося, прагнення масової культури, яка лише зароджувалася визначитися в своїх підставах, пристосувавши розкіш і традицію до потреби «людини-маси» у її потенційній можливості користуватися всім тим, що-ніколи не відповідало її статусу, але завжди привертало до себе увагу.

Ар Деко формувався згідно з установкою на творення, інтегрування, перетворення. Унікальність цього декоративного стилю полягала в тому, що різні впливи були опосередковані, трансформовані і злиті в ньому з формами і образами сучасності.

7. Раціональна архітектура з усією переконливістю містила в собі конфлікт між технічним і людським (соціальним і естетичним) початками. Громадський смак 20 - 30-х рр. більше схилився до традиційно історичних стилів. Запропонований новою раціональною архітектурою досвід естетичного втілення науково-технічного прогресу не дав в ті роки вичерпного результату; освоєння і інтерпретація нових технічних можливостей залишилися відкритою проблемою архітектури. Проте концептуальні засади нової архітектури набули з часом основоположного значення для всієї сучасної архітектури, сформувавши стилістичну базу усіх провідних архітектурних рішень другої половини ХХ століття. «Інтернаціональний» стиль, сформований на основі програмних принципів архітекторів-функціоналістів міжвоєнної доби поступово завоював провідні позиції у світовій архітектурі.

Важливо й те, що призабутий у другій половині ХХ століття стиль Арт Деко згодом підтвердив свою життєздатність, незважаючи на те що економічний і позбавлений прикрас «інтернаціональний» стиль у багатьох відношеннях залишається домінуючим архітектурним стилем століття. Сучасні архітектори, намагаючись посилити символізм своїх проєктів знову повернулися до випробуваних часом принципів Ар Деко, які часто використовуються у проєктах та будівлях початку ХХІ століття. Так само сучасні дизайнери успішно використовували і продовжують використовувати ідеї та засоби Ар Деко в своїй творчій діяльності.

Список використаних джерел та літератури

I. Джерела.

1. Гропиус В.. Круг тотальной архитектуры //Вальтер Гропиус. - М.: Ад Маргинем, 2016. - 208 с.
2. Иттен И. Искусство цвета // Иоханнес Иттен. -М.; Изд. Д. Аронов, 2004.- 96 с.
3. Иттен И. Искусство формы. Мой форкурс в Баухаузе и других школах// Иоханнес Иттен - М.; Изд. Д. Аронов, 2013.- 136 с.
4. Клее П. Педагогические эскизы // Пауль Клее. - М.: Изд.Д.Аронов, 2005.-71 с.
5. Кандинский В. Точка и линия на плоскости // Василий Кандинский. - М.: Азбука, 2005. - 480 с.
6. Ле Корбюзье. Архитектура XX века //Ле Корбюзье. [Пер. с франц. В.Н. Зайцева]. - М.: Прогресс, 1977. - 303 с.
7. Мастера архитектуры об архитектуре / под.общ ред. А.В.Иконникова, И.Л. Маца, Г.М. Орлова. - М.: Искусство, 1972. - 590 с.,
8. Архів Bauhaus: 1919-1933: Books · Journal · Other publications · Literature // Monoskop
9. Magdalena Droste. Bauhaus: 1919-1933.- Taschen,; Anniversary edition 2011.- 256 с.
10. Ingolf Kern. Bauhaus: Travel Book: Weimar - Dessau – Berlin. - Prestel - С. 304.
11. 33 Best 1925 Paris Exhibition images | Art deco, Paris, Deco // [https:// www.pinterest.ru › mdpl1976 › 1925-paris-exhibition](https://www.pinterest.ru/mdpl1976/1925-paris-exhibition)
12. Paris-FR-75-Expo 1925 Arts décoratifs-pavillon des Galeries ...// [https:// www.pinterest.com › pin](https://www.pinterest.com/pin)
- 13.1925 Paris Exhibition – Alamy // [https://www.alamy.com ›stock-photo ›1925 -par..](https://www.alamy.com/stock-photo/1925-par..)
14. Catalogue général officiel - Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes : Paris, Avril-Octobre 1925. France. Ministère du Commerce, de l'Industrie, des Postes et des Télégraphes. Paris : De Vaugirard, 1925// [https://www.worldcat.org › title › oclc › editions](https://www.worldcat.org/title/oclc/editions)

15. Дубинський В. П. Конспект лекцій з курсу “Теорія і критика сучасної архітектури” (кінець XIX – XX – початок XXI ст.) / В. П. Дубинський, . – Х.: ХНУМГ, 2013. – 123 с.
16. Коптева Г. Л. Конспект лекцій з курсу «Історія мистецтв, архітектури та містобудування»: середини XIX – початку XX ст. / Г. Л. Коптева; Харк. Нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012 – 157 с.
17. Лекції з історії світової та вітчизняної культури Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп./ За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. — Львів: Світ, 2005. - 568 с.
18. Шаповалов В.Г. Баухауз: эволюция, идеи, теоретические достижения Краткий курс лекций. – Челябинск: Негосударственное образовательное учреждение «Челябинский гуманитарный институт», 2006. – 25 с.
19. Щумега С.С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія дизайну меблів та інтер'єра: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 300 с.

III. Монографії і статті.

20. Азизян И.А. Диалог искусств XX века: Очерки взаимодействия искусств в культуре// И.А.Азизян. - М.: Изд. ЛКИ, 2008. - 592 с.
21. Бархин А.Д . Ребристый стиль высотных зданий и неоархаизм в архитектуре 1920-1930-х //А.Д.Бархин / «Academia. Архитектура и строительство», 2016. - С. 56 - 65.
22. Берман Е.А. Влияние стиля ар деко на женский Европейский костюм двадцатого века / Е.А. Берман // Вестник Иркутского государственного технического университета. - 2009. - № 1(37). - С. 218 — 224.
23. Бхаскаран Л. Дизайн и время. Стили и направления в современном искусстве и архитектуре / Лакшми Бхаскаран. - М.: Арт-Родник, 2006. — 256 с.
24. Всеобщая история искусств. Том 6, книга первая. Искусство 20 века // под общей ред. Б.В.Веймарна и Ю.Д.Колпинского - М.: Искусство, 1965. - 932 с..
25. Всеобщая история архитектуры в 12-ти т. Т. 11 : Архитектура

- капиталистических стран XX в. / Под ред. А. В. Иконникова, Ю. Ю. Савицкого, Н. П. Былинкина, С. О. Хан-Магомедова. - 1973. - 887 с.
26. Вуек Я. Мифы и утопии архитектуры XX века / Я. Вуек. – М.: Стройиздат, 1980. — 284с.
27. Герман М. Модернизм. Искусство первой половины XX века / М. Герман. - М.Азбука-классика, 2005. - 480 с.
28. Голомшток И. Тоталитарное искусство / И. Голомшток. — М.: Прогресс, 1994. — 528 с.
29. Гомбрих Э. История искусства / Эрнст Гомбрих. — Москва: Изд. АСТ, 1998.- 688 с.
30. Горюнов В. С., Тубли М. П. Архитектура эпохи модерна.. Концепции. Направления. Мастера – М.: Стройиздат., 1994. - 360 с.
31. Гройс Б. Gesamtkunstwerk Сталин / Борис Гройс. — М. : «Ад Маргинем Пресс», 2013. — 168 с.
32. Гройс Б. Утопия и обман / Борис Гройс. - М.: Знак, 1993. - 374 с.
33. Иконников А.В. Архитектура XX века. Утопии и реальность / А.В. Иконников. - М.: Прогресс-традиция, 2002. - Т.1. - 656 с.
34. Искусство эпохи модернизма. Стилль Ар Деко. 1910–1940. Сб. статей / отв. ред. Т. Малинина. - М.: Пинакотека, 2009. - 360 с.
35. Житкова Н.Ю. Архітектура і дизайн. Єдність і протиріччя / Н. Ю. Житкова // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. Збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. – К., КНУБА, 2016. – Вип. 42. - С. 25 — 32.
36. Кэлоуэй С. Элементы стиля. Энциклопедия архитектурных деталей / Стефан Кэлоуэй. - М.: Магма, 2006. - 586 с.
37. Корнев П. К. Идеи Ар Деко в США 1920 — 1940 годов // Вестник Санкт-Петербургского института культуры. - 2018. - № 2(35). - С. 71 -75.
38. Королева А.Ю. Единство искусства и техники. Теория и практика предметных мастерских Баухауза (1919-1933): автореф. дисс.... канд. искусствоведения. спец. 17.00.04, . - М.: МГУ, 2007. - 256 с..

39. Локотко А. И. Архитектура: авангард, абсурд, фантастика / А. И. Локотко. – Минск : Беларус. навука, 2012. – 206 с.
40. Люббе Г. В ногу со временем. Сокращенное пребывание в настоящем / Г.Люббе. — М.: Изд. дом ВШЭ, 2016. — 456 с.
41. Малинина Т. Г. Стиль Ар Деко: Истоки, региональные варианты, особенности эволюции: дисс... доктор искусствоведения: 17.00.04 /Малинина Татьяна Глебовна. - М. 2002.- 375 с.
42. Михайлов С. М. История дизайна. Том 1 / Михайлов С. М. – М.: Союз дизайнеров России, 2000. - 279 с.
43. Орельская О.В. Современная зарубежная архитектура / О.В. Орельская. - М.: Академия, 2006. - 272 с.
44. Орельская О.В.Прообразы будущих сооружений в авангардных проектах 1920-1930-х годов/ О.В. Орельская // Academia. Архитектура и строительство . - 2016. -№2. - С. 41- 49.
45. Нащокина М.В., Хайт В.Л. Архитектура ар деко / М.В.Нащокина , В.Л. Хайт // Искусствознание. – 1999. – № 2. – С. 537–546.
46. Норман Д. А. Дизайн привычных вещей.: Пер. с англ./ Дональд А.Норман.- М.: Изд. дом “Вильямс”, 2006. — 384 с.
47. Паперный В. Культура Два / В. Паперный - М.: НЛЮ, 2016. - 416 с.
48. Петухов А. В. Ар Деко и некоторые аспекты художественной жизни Франции первой четверти XX века/ Алексей Валерьевич Петухов,- М. : Арт-Родник , 2003. - 222 с.
49. Полевой В.М. Двадцатый век. Изобразительное искусство и архитектура стран и народов мира / В. М. Полевой. — Москва : Советский художник, 1989. — 456 с.
50. Райли Н. Элементы дизайна: Развитие дизайна и элементы стиля от Реннесанса до Постмодернизма /Н.Райли. - М.: Магма, 2004. - 544 с.
51. Робинсон М., Ормистон Р. Ар деко: лучшие произведения / М. Робинсон , Р. Ормистон. М.: Арт-Родник, 2010. - 192 с.
52. Рунге В.Ф. История дизайна, науки и техники. Книга 1 / В.Ф. Рунге. М.: Архитектура - С. 2006. — 368 с.

53. Сарабьянов Д. В. Стиль модерн: истоки, история, проблемы / Д.В.Сарабьянов. - М.: Искусство, 1989. - 294 с.
54. Седов В. В., Чобан С. Э. 30:70. Архитектура как баланс сил: Очерки визуальности / В.В. Седов, С.Э. Чобан. - М.: НЛЮ, 2017. - 210 с.
55. Сокольникова Н.М., Крейн В.Н. История стилей в искусстве / Н.М. Сокольникова, В.Н. Крейн. - М.: Гардарики, 2006. — 295 с.
56. Фиелл Ш., Фиелл П. Энциклопедия дизайна. Концепции. Материалы. Стили / Ш. Фиелл, П. Фиелл. - М.: АСТ, Астрель 2008. - 96 с.
57. Филичева Н.В. Процессы образования художественного стиля в культуре 1900 - 1930-х годов: автореф... кандидат философских наук. Спец.: 24.00.01 / Филичева Надежда Викторовна. - СПб, 2001. -172 с.
58. Филичева Н. В. Трансформация художественной образности в культуре модернизма : дисс ... доктора философ. Наук: 24.00.01 / Филичева Надежда Викторовна.- Санкт-Петербург: СПбГУ, 2011.- 305 с.
59. Филичева Н.В. К вопросу о художественном стиле 20-30-х гг. XX века в России и Западной Европе (конструктивизм) /Филичева Надежда Викторовна // Научно-технический вестник информационных технологий, механики и оптики— 2001.- №2. -С. 75 — 83.
60. Филичева Н. В. Концепции стилеобразования в архитектуре 1920 — 1940-х годов / Филичева Н. В. //Научно-технический вестник информационных технологий, механики и оптики. - 2007. - № 36. - С. 172 — 175.
61. Филичева Н.В. Образ и стиль. Мода art Deco /Филичева Надежда Викторовна // Научно-технический вестник информационных технологий, механики и оптики. - 2006. - № 24. - С. 222 — 229.
62. Филичева Н.В. Стиль Ар Деко: проблема интерпретации в контексте культуры XX века /Филичева Надежда Викторовна //Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина, 2010. - Т.2. - С. 202 — 210.
63. Фостер Х., Краусс Р., Буа И.- А. Искусство с 1900 года. Модернизм, антимодернизм, постмодернизм / Хэл Фостер, Розалинда Краусс, Ив-Ален Буа. - М.: Ад Маргинем, 2015.

64. Хан-Магомедов С.О. Генрих Людвиг. Творцы авангарда / С.О. Хан-Магомедов. – М.: Фонд Русский Авангард, 2007. - 216 с.
65. Хан-Магомедов С. О. Конструктивизм. Концепции формообразования / С.О. Хан-Магомедов.. – М.: Стройиздат, 2003. - 576 с.
66. Хан-Магомедов С. О. Супрематизм и архитектура (проблемы формообразования) / С. О. Хан-Магомедов. — Москва : Архитектура-С, 2007. — 520 с.
67. Хан-Магомедов С.О. Рационализм – «формализм». – М.:Архитектура-С», 2007. - 496 с.
68. Хайт В.Л., Нащокина М.В. Взаимодействие авангарда и ар деко в мировом процессе развития стиля. Русский авангард 1910–1920-х годов в европейском контексте / В.Л. Хайт, М.В. Нащокина. – М.: Наука, 2000. – 304 с..
69. Хиллер Б. Стиль XX века / Б. Хиллер. - М.: Слово, 2004. — 40 с.
70. Хиллер Б., Эскритт С. Ар Деко / Б. Хиллер С.Эскритт. – М.: Искусство – XXI век, 2005. - 240 с.
71. Хмельницкий Д.С. Архитектура Сталина: Психология и стиль / Д.С. Хмельницкий. – М.: Прогресс-Традиция, 2007. - 560 с.
72. Хмельницкий Д. С. Зодчий Сталин / Д.С. Хмельницкий. - М.: НЛЮ, 2007. - 360 с.
73. Чеблакова А.А., Тимофеева Л.С. Европейские художники-социалисты 20 - 30-х годов XX века и их связи с Советским Союзом / А.А.Чеблакова, Л.С.Тимофеева //Казанский вестник молодых учёных. Исторические науки. - 2017, Т. 1, № 3 (3) - Казань: С 54 - 57.
74. Чекалов Д.А., Кондратов В.А. История мировой культуры / Д.А.Чекалов, В.А. Кондратов - Ростов н/Д: Феникс, 2005. — 352 с.
75. Victoria Charles V., Klaus H. Carl /Art Deco/ Victoria Charles/ Parkstone Press International, New York, 2014. - 200 с.
76. Ferriss H. The Metropolis of Tomorrow. Dover Books on Architecture. – NY.: Dover Publications, 2005.
77. New York 1930: Architecture and Urbanism Between the Two World Wars / Stern R. A.M. Gilmartin G. F. Mellins T. – NY.: Rizzoli, 1994.
78. Pehnt W. Expressionist Architecture. – London: Thames & Hudson, 1973.
79. Lankaster Osbert. With an Eye to the Future. – London: John Murray, 1967.

80. Siebenbrodt M., Schöbe L. BAUHAUS : 1919-1933, Weimar-Dessau-Berlin / Michael Siebenbrodt; Lutz Schöbe. - New York : Parkstone International, 2012. - 255 p., ill.

IV. Електронні видання .

81. "Bauchaus" дизайн 20-х,30-х годов XX века. Дизайн времен Второй мировой ... // <https://reibert.info> › Форум ›

82. Города Америки в архитектурном соревновании 1920-30-х гг.
<https://archi.ru> › lib › e_publication

83. Мода 20-х. Десятилетие перемен // <https://www.casual-info.ru> › moda › wardrobe

84. Эмигранты в архитектуре - Берлогос // www.berlogos.ru › article › emigranty-v - arhitecture